

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
БОЛГАРСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ШУМЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЄПІСКОПА КОНСТАНТИНА
ПРЕСЛАВСЬКОГО

Матеріали

IV Міжнародної славістичної
конференції, присвяченої
пам'яті святих Кирила і Мефодія:

«Слов'янська гуманітаристика в актуальних дослідницьких парадигмах»

Київ – Софія – Харків – Шумен
Харківське історико-філологічне товариство

23 травня 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національна академія наук України
Інститут української мови
Інститут мовознавства імені О.О. Потебні
Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Харківське історико-філологічне товариство

Болгарська академія наук
Інститут літератури
Інститут болгарської мови імені професора Любомира Андрейчина
Шуменський університет імені Єпископа
Константина Преславського
Науковий центр православної культури і мистецтв
«Святий Архангел Михаїл» (Шумен)

МАТЕРІАЛИ

**IV Міжнародної славістичної конференції,
присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія:**

**«СЛОВ'ЯНСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА
В АКТУАЛЬНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ
ПАРАДИГМАХ»**

Київ — Софія — Харків — Шумен
Харківське історико-філологічне товариство

23 травня 2024

Христина Кукова

ДВЕ РАЗНОВИДНОСТІ НА ГЛАГОЛИТЕ ЗА ЗРИТЕЛНО ВЪЗПРИЯТИЕ — СЕМАНТИЧНИ ФРЕЙМОВЕ И ФРЕЙМОВИ ЕЛЕМЕНТИ	41
---	----

Тетяна Кумейко

ДІЄСЛОВА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СТРУКТУРІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ	46
--	----

Наталія Міняйло, Роман Міняйло

ЕТИМОЛОГІЧНА ВИРАЗНІСТЬ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МОРЕПЛАВСТВА	49
---	----

Тетяна Огаренко

МОДАЛЬНІСТЬ У РЕЧЕННЯХ ЗІ ВСТАВНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ ЯК ЗАСІБ СУБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ ДІЙСНОСТІ	52
--	----

Олена Полозова

ХАРАКТЕР ЯКІСНОЇ АСИМЕТРІЇ НА РІВНІ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ УМОВИ	55
--	----

Олена Скоробогатова, Алла Козлова

СУБСТАНТИВАТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІРШОВОМУ ДИСКУРСІ ЯК ГРАМАТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОДИНИЦІ	61
--	----

Людмила Сінна

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ІМІДЖУ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ «БІЛОЇ КНИГИ» НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ)	68
---	----

Наталія Рябокiнь

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	71
---	----

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Тетяна Князь

кандидат філологічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
knyaz_tm@ukr.net

На сьогодні в мовознавстві саме вивчення когнітивно-прагматичних особливостей функціонування мовних явищ у дискурсі спрямовано на відображення навколишнього світу й характеру представлення знань про нього. Дослідники медіадискурсу виокремлюють фразеологічні засоби як одну з основних форм реалізації прагматичного впливу на реципієнта, а також творчого задуму адресанта відповідно до його світоглядних, естетичних, освітніх домінант. Реалізація категорії оцінки засобами фразеології української мови потребує комплексного аналізу прагматичних, емоційно-оцінних особливостей фразеологічних одиниць (ФО) з урахуванням специфіки мовленнєвої сфери медіадискурсу.

Оцінка в лінгвістиці є основною категорією лінгвопрагматики, що вивчає особливості вербальної репрезентації мовних засобів з огляду на реалізацію комунікативних намірів адресантів (вираження оцінки) у процесі мовленнєвого спілкування. Різномасштабне вивчення категорії оцінки є предметом низки мовознавчих студій: О. Андрейченко Л. Дейна, Т. Князь, В. Корольова, С. Коновець, О. Скоробогатова, М. Степаненко, І. Шкіцька та ін. Учені аналізують специфіку комунікативної взаємодії мовців та мовленнєву фіксацію оцінки на лексичному і фразеологічному рівнях у політичному, художньому, публіцистичному, щоденниковому дискурсах.

ФО в текстах медіавидань виконують інформативну та експресивну функції, саме тому одним із домінантних чинників у формуванні семантичної цілісності фразеологічних одиниць є оцінне значення [Князь 2019, с. 57]. Семантична цілісність фразеологізмів робить експліковану ними оцінку влучною, такою, що привертає увагу суспільства і створює певний образ позначуваної події. Оцінне значення як денотативний компонент

фразеологізму відображено оцінними семами, які характеризують предмет. Як правило, у конотативному значенні виділяють такі елементи: оцінний, емоційний, експресивний та функційно-стилістичний. Названі елементи конотації у фразеологічному значенні простежуються як разом, так й у різноманітних комбінаціях.

Оцінний компонент дослідники визначають основним у конотативному значенні ФО. Оцінка пов'язана як із суб'єктивним сприйняттям повідомлюваної інформації, так із суб'єктивними критеріями цінностей. Уважаємо, що саме неоднакова реакція комунікантів на події, явища пояснює наявність суб'єктивно-оцінного елементу в семантичній структурі ФО.

Лексичними маркерами оцінки є слова-компоненти ФО, що виражають ступінь схвалення / несхвалення явища чи процесу. Фіксуємо використання фразеологічних перифраз *дорватися до влади, втриматися біля корита* для позначення приналежності до владних структур. Слово-компонент *корито* реалізує додаткове негативне значення «постійне джерело незаконного збагачення». Дієслівний компонент *дорватися* відображає прагнення будь-що отримати доступ до чогось бажаного, у цьому випадку — одержати право належати до владних структур з можливістю ухвалювати рішення, впливати на певні галузі, а отже, незаконно збагачуватися. Наприклад: *Але так не поводитимуться справжні відповідальні господарі, які люблять свою країну і націю. Це позиція рабів і злидоти, яка волею випадку **дорвалася до влади**; Хто раптом перестане брехати й обіцяти нісенітниці, аби подобатися виборцю і **втриматися біля корита**, хто відверто казатиме правду, хоч би якою вона була* [Українська правда 08.10.2023].

Висвітлюючи питання, яку державу має будувати суспільство, автор розмірковує про відповідність депутатів певним критеріям. Зокрема, використовує фразеологічну перифразу *віджимати бізнес* зі значенням «незаконно збагачуватися», засуджуючи подвійні стандарти народних обранців, як відомо із ширшого контексту. Наприклад: *Коли вони зрозуміють, що йти в Європу й одночасно відзначати колоніальні свята — це шизофренія, така сама, як, борючись із корупцією, водночас ділити сфери впливу й **віджимати бізнес*** [Українська правда 08.10.2023]. Дієслів-

ний компонент *віджимати* відображає негативне значення — «за будь-яких обставин, незважаючи ні на що забирати».

Синонімічне значення «незаконно збагачуватися» реалізує ФО *легкі гроші*. У внутрішній формі ФО атрибутивний компонент *легкі* реалізує додаткове негативне оцінне значення «нечесні». Наводимо ілюстрацію: *Коли їхній [депутатів] рівень життя нічим особливо не відрізнятиметься від рівня життя виборців, похід у політику відбуватиметься за покликанням, а не по легкі гроші...* [Українська правда 08.10.2023]. ФО і фразеологічні перифрази на позначення нечесного збагачення в медіавиданнях експлікують негативну оцінку.

Фразеологія української мови — відкрита й динамічна система, яка постійно поповнюється. Збагачення її складу відбувається за рахунок появи фразеологічних перифраз, неологізмів, трансформованих ФО. Виникнення фразеологічних перифраз у сучасних медійних виданнях «спричинено екстралінгвальними чинниками — актуальними подіями політичного, економічного, суспільного, культурного життя. Перифрази на сторінках газет дозволяють урізноманітнити мовлення, привернути увагу до тексту, гострих питань сьогодення, а також підсилюють виразність висловлювання [Князь 2017, с.13].

Авторські трансформації фразеологізмів спрямовані на оновлення семантики й структури традиційних ФО і зумовлені прагненням найточніше охарактеризувати індивідуально-авторське ставлення до позначуваної інформації. Трансформовані фразеологізми в медіавиданнях експлікують негативну оцінку, характеризуючи ситуації осуду, хитрості. Наприклад: *Не брати владу й чудити далі у своїх інтересах, не влада задля наживи, а влада заради руху країни вперед. Ті, хто не **заглядатиме в чужий рот чи гаманець**, а ввімкне режим розвитку. Хто не їздитиме в пошуках кураторів по закордонах, **поливаючи одне одного брудом*** [Українська правда 08.10.2023]. Шляхом розширення компонентного складу автор статті утворює трансформований фразеологізм *заглядатиме в чужий рот чи гаманець* (пор. узуальна *заглядати в рот*), у якому спостерігаємо і розширення значення «підлещуватися до когось з метою збагачення», про що орієнтує слово-компонент *гаманець*.

Фіксуємо використання узуальної ФО *місце під сонцем* — «певне становище в житті, в суспільстві і т. ін.» [Словник фразеологізмів 2008, с. 395]. У внутрішній формі ФО відображено символіку *сонця*, а саме безпосередній контакт із ним, що виражається прийменником *під*. ФО позначає пошук сенсу і мети в житті та знаходження місця, де людина може реалізувати свій потенціал. Наприклад: *...шлях, на який нині ступили і яким ідуть українці, типовий для постколоніальних суспільств із їхніми класичними проблемами пошуку себе та свого **місця під сонцем*** [Українська правда 08.10.2023]. У семантиці ФО реалізовано об'єктивно-суб'єктивну оцінку автора до повідомлюваної інформації.

У ФО як *зіницю ока* зі сл. *берегти, ховати* — «*дуже пильно*» [Словник фразеологізмів 2008, с. 196] ознаку порівняння «цінність» відображено у семантиці супровідних слів-компонентів: *ховати, берегти*. Спостерігаємо використання ФО в медійному дискурсі в складі заголовку: *Берегти як зіницю ока: Південний Буг потребує системного контролю стану якості води* [Місто 25.09.2023]. У медійному дискурсі заголовок — не лише засіб «експресивізації, смислової актуалізації, певної стилістичної орнаменталізації журналістського тексту, а також комунікативно-прагматичний складник висловлення» [Шульська, Зінчук 2021, с. 220]. ФО у складі заголовків, як правило, використовують з метою не лише інформування, а й звернення максимальної уваги до повідомлюваної інформації.

Вивчення особливостей функціонування фразеологізмів у сучасному медійному дискурсі сприяє більш глибокому пізнанню питання мовного динамізму, різноаспектних взаємовідносин мови й суспільства. Фразеологізми мають символічне значення, відображають особливості матеріального й духовного світу, тим самим визначаючи оцінки, норми, цінності на певному етапі розвитку суспільства. Оцінний елемент конотативного значення ФО, тобто схвальне / несхвальне ставлення до повідомлюваного, простежується майже у всіх досліджуваних ФО, адже позитивна/негативна оцінки закладені у цілісному значенні фразеологізмів.

Прагматичний потенціал фразеологізмів української мови в медійних виданнях уможливорює реалізацію єдності раціональної й емоційно-оцінної інформації, що є одним з визначальних

засобів впливу на адресатів. У медійному дискурсі превалюють фразеологізми з яскраво вираженою пейоративною оцінкою, що експліцитно відображено у словах-компонентах ФО. Контекстуальне оточення ФО й екстралінгвальні чинники актуалізують інтенційні параметри фразеологізмів, що відображають індивідуально-авторське ставлення до позначуваних подій, осіб, враження від них.

Література

1. Князь Т. М. Фразеологічні перифрази в тексті сучасної української публіцистики. *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Випуск. 45. Харків, 2017. С. 9–14.
2. Князь Т. М. Емоційно-оцінні фразеологізми української мови в політичному дискурсі. *Лінгвостилістичні студії: Наук. журн.* Випуск 11. Луцьк, 2019. С. 54–64. doi:10.29038/2413-0923-2019-11-54-64
3. Місто: інтернет-видання. URL: <https://misto.vn.ua/>
4. Словник фразеологізмів української мови / укл.: В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук та ін. Київ : Наук. думка, 2008.
5. Українська правда: інтернет-видання. URL: <https://www.pravda.com.ua/>
6. Шунська Н. М., Зірчук Р. С. Комунікативно-функційний потенціал заголовків у мові сучасних медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71). № 5 Ч. 2. Київ, 2021. С. 220–225.